

Numer dopuszczenia: KD/PR 02/2008

**PROGRAM NAUCZANIA BIBLIJNEGO
DLA KLAS IV - VI SZKOŁY PODSTAWOWEJ**

**Anna Kuźnik
Misja Pokoleń '2006**

Układ Programu Nauczania Biblijnego

Rok 1 – klasa IV	<i>Izrael rozdarty jak płaszcz oraz Królestwo Boże na ziemi</i>
Rok 2 – klasa V	<i>Izrael – czas upadku i niewoli oraz Jezus Panem życia i śmierci</i>
Rok 3 – klasa VI	<i>Izrael – czas powrotu i odnowy oraz Świat dla Jezusa</i>

Treści trzyletniego programu zostały podzielone na pięć działów:

Dział I – Bóg w Trójcy Jedyny

Dział II – Usprawiedliwienie z łaski i osobista relacja z Bogiem

Dział III – Poznawanie siebie i kształtowanie na wzór Chrystusa

Dział IV – Relacje z drugim człowiekiem

Dział V – Miejsce w Kościele

Charakterystyka wieku szkolnego

Dziecko wchodzące w wiek szkolny przekracza kolejny próg wyznaczony przez proces rozwoju. Stopniowo odrywając się od egocentryzmu i prelogicznego myślenia zmierza w kierunku jednostki pro-społecznej, myślącej w sposób logiczny, wyobrazeniowo - konkretny.

Rozpoczynając naukę szkolną, uczeń staje przed nowymi, dotychczas nieznanymi sobie wyzwaniami. Poszerzone daleko poza krąg rodzinny kontakty społeczne z rówieśnikami oraz osobami dorosłymi, jak i nowe sytuacje związane z obowiązkiem nauki szkolnej przysparzają zupełnie nowych doświadczeń, stanowiących dla dziecka źródło sukcesu lub porażki. W tym wieku niezmiernie istotnym jest poczucie kompetencji w dążeniu do osiągnięcia wyznaczonych celów. Uważa się (Erikson), że właśnie w tym stadium kształtują się nawyki związane z przedsiębiorczością, niezbędne w późniejszej pracy zawodowej. Gdy dziecko nie jest gotowe, aby podołać wyzwaniom szkoły i nie otrzymuje odpowiedniego wsparcie i zachęty ze strony rodziców i nauczycieli, pojawia się poczucie niższości i braku wiary we własne możliwości.

Równoległe z rozwojem poznawczym i społecznym następuje postęp w pojmowaniu swojej religijności. Dziecko postrzega siebie jako uczestnika i członka społeczności, do której przynależą rodzice, rodzina i pozostałe osoby znaczące. Religijność dziecka polega w dużej mierze na dążeniu do zasłużenia sobie na akceptację Boga i wyjednanie zbawienia, a modlitwy wciąż mają charakter instrumentalny.

Uczeń, choć w coraz mniejszym stopniu uzależniony jest od konkretnego w dokonywaniu operacji myślowych, wciąż nie potrafi funkcjonować w sferze abstrakcji. Zasadniczo materiałem dla umysłu w przetwarzaniu informacji stają się pojęcia konkretne i osobiste doświadczenia. Nauczyciel natomiast, chcąc przekazać uczniom zagadnienia związane z duchowym życiem, dysponuje nikłym zasobem pojęć konkretnych. Stoi więc przed trudnym zadaniem przełożenia abstrakcyjnych znaczeń na język konkretnych pojęć i doświadczeń możliwych do przeżywania przez dzieci w wieku szkolnym.

Innym ograniczeniem w rozwoju poznawczym dzieci na opisywanym etapie jest nikła zdolność do analizy i uogólniania informacji, stawiania hipotez, konstruowania wniosków, dokonywania oceny i trafnych wyborów. Zwracając uwagę na zadania, jakie stawia biblijne nauczanie i wychowanie,

można zauważyć, że zapoznanie uczniów z faktami, tzn. przekazywanie pewnego zakresu wiedzy, stanowi jedynie wstęp, podstawę do całego procesu religijnego formowania. Istota nauczania Biblii polega na wychodzeniu poza ramy tekstu i transponowaniu zapisanych w Nim treści na indywidualne, osobiste życie współczesnego ucznia. Jest to proces wymagający zdolności wysoce zorganizowanego myślenia. Uczniowie w wieku szkolnym będą zdolni do wychodzenia poza ramy tekstu, po pierwsze, na drodze modelowania, a więc naśladowania wzorców, jakie stanowią osoby dla nich znaczące (rodzice, nauczyciel katecheta, członkowie społeczności kościelnej, a w miarę dorastania do wieku nastoletniego również idole i rówieśnicy), po drugie, za pośrednictwem interaktywnych metod poznawczych, jakimi powinien posługiwać się nauczyciel, prowadząc ucznia w kierunku poznawania i przeżywania rzeczywistości duchowej.

W opisywanym okresie uczniowie wykazują dużą wrażliwość na własne możliwości i ograniczenia, z drugiej strony są nastawieni na postępy w nauce i odnoszenie sukcesów. Przy wszechobecnej presji posiadania natychmiast tego, co cenne i ogólnie pożądane, naturalne w tym okresie zjawisko rywalizacji może przybierać postać zdobywania celu za wszelką cenę. Pozycja ucznia w pojawiających się konfliktach kształtuje jego sposób postrzegania siebie jako osoby wartościowej lub mało znaczącej, zaradnej lub bezradnej, posiadającej wiarę we własne możliwości lub wycofującej się w obliczu wyzwań. Sposób postrzegania siebie wyznacza jednocześnie kształt relacji pomiędzy rówieśnikami. W obliczu tego zjawiska przed nauczycielem katechetą staje niełatwe zadanie, ukazywania uczniom ich prawdziwej wartości, jaką nadaje człowiekowi Boża miłość do niego, kreowania płaszczyzny relacji wynikających z miłości, przyjaźni i wzajemnego wsparcia w dążeniu do osiągania celów za pośrednictwem wytrwałej pracy i wysiłku, budowania świadomości wyższości posiadania bogactw duchowych nad materialnymi.

Dzieci szkolne utożsamiają się z wiarą i społecznością kościelną swoich rodziców, a głoszone przez nią normy są doskonałe i niepodważalne. Katecheza, nawet jeżeli odbywa się w warunkach szkolnych, musi bezpośrednio nawiązywać do społeczności kościelnej i wykazywać symptomy tożsamości z nią, inaczej trudno jej będzie budować i rozwijać religijność dziecka. Nauczyciel przy wsparciu rodziców powinien stwarzać okazje umożliwiające dzieciom bezpośrednie doświadczenie własnej wiary w życiu społeczności kościelnej.

Naturalnym sposobem rozumowania dzieci szkolnych jest przekonanie, że muszą zasłużyć sobie na Bożą miłość, i że za każdym razem, gdy nie uda się dotrzymać danej Bogu obietnicy, Bóg przestaje je kochać. Nauczyciel katecheta, prowadząc dzieci do rozumienia i doświadczenia Bożej rzeczywistości, swoją postawą i przykładem może wskazywać na takie cechy Boga jak bezwarunkowa miłość, łaska, przebaczenie. Poprzez odpowiednie postawy dorosłych pozwalające na osobiste doświadczenia dzieci w tym zakresie, będzie kształtowała się ich wiara i ufność Bogu. Od ilości i jakości osobistych doświadczeń wiary dziecka, będzie ona coraz silniejsza i coraz bardziej indywidualna.

CELE KATECHETYCZNE

KLASA IV	KLASA V	KLASA VI
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poznanie atrybutów Boga. 2. Odkrywanie sposobów Bożego działania na ziemi. 3. Uświadomienie znaczenia ofiary Jezusa. 4. Odkrywanie, na czym polega wiara w Jezusa i jakie pociąga za sobą konsekwencje. 5. Gotowość do wyznawania grzechów i pokuty. 6. Odkrywanie własnej wartości i indywidualnych możliwości nadanych przez Boga. 7. Kształtowanie postawy: <ul style="list-style-type: none"> • akceptacji i przyjaźni wobec rówieśników; • szacunku wobec rodziców; • bojaźni wobec autorytetu Boga 8. Wrażliwość na potrzeby innych. 9. Odkrywanie znaczenia świątyni i wartości kościoła 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozumienie znaczenia pojęć: święty, sprawiedliwy, suwerenny Bóg. 2. Poznanie Jezusa jako wiecznie żyjącego Boga zaspakajającego duchowe pragnienia człowieka. 3. Odkrywanie wartości Słowa Bożego. 4. Uświadomienie istnienia czasu łaski i szansy, jaką Bóg daje człowiekowi za jego życia na ziemi. 5. Pragnienie pielęgnowania bliskich relacji z Bogiem. 6. Docenianie wartości rodziny. 7. Wzorowanie się na bohaterach wiary (biblijnych i współczesnych), aby godnie reprezentować Boga. 8. Odkrywanie wartości takich cnót, jak: bezinteresowność, usługiwanie, miłosierdzie. 9. Budzenie się poczucia odpowiedzialności za zbór. 10. Kształtowanie postawy wobec niezrozumienia, ośmieszania lub kpin z powodu różnicy przekonań lub przynależności do mniejszości wyznaniowej. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odkrywanie sposobów, na jakie Bóg objawia się i interweniuje w historię człowieka. 2. Rozumienie znaczenia i budzenie pragnienia oddawania chwały i uwielbiana Boga. 3. Pragnienie nowego życia w Jezusie i w mocy Ducha Świętego. 4. Uświadomienie swojej grzeszności i konieczności wyznawania grzechów. 5. Odkrywanie biblijnej nauki na temat małżeństwa. 6. Budowanie pozytywnego myślenia o sobie, jako o osobie, której Bóg nadał nowe, pełne, wieczne życie. 7. Kształtowanie postawy wobec cierpienia i cierpiących. 8. Rozwijanie osobistej wiary i umiejętności dzielenia się nią, stawania w jej obronie, znoszenia cierpienia za nią. 9. Poznanie znaczenia chrztu świętego 10. Rozumienie Przykazania Miłości i gotowość do przestrzegania go w codziennym życiu.

ZADANIA KATECHETY

KLASA IV	KLASA V	KLASA VI
<ol style="list-style-type: none"> 1. Pomoc w poznaniu i rozumieniu abstrakcyjnych pojęć opisujących Boga, Jego charakter oraz sposoby działania na przykładzie dziejów królów Judy i Izraela. 2. Prowadzenie w kierunku poznania Jezusa jako osobistego zbawiciela. 3. Zapoznanie z prawdziwą wartością człowieka i pomoc w odkrywaniu własnej wyjątkowości i różnych zdolności. 4. Budowanie opartych na przyjaźni relacji w grupie 5. Motywowanie do posłuszeństwa rodzicom 6. Wprowadzanie w świadome uczestniczenie w życiu zboru 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pomoc w zrozumieniu świętości, sprawiedliwości i suwerenności Boga na przykładzie dziejów Izraela i działania proroków podczas 70-letniej niewoli babilońskiej. 2. Motywowanie dzieci do skorzystania z czasy łaski i przyjęcia zbawienia w Jezusie Chrystusie. 3. Wskazywanie na Słowo Boże, jako pokarm dla duchowego życia i pomaganie w samodzielnym czytaniu i modlitwie. 4. Upewnienie co do niezmienności i trwałości znaczenia zanikających współcześnie wartości takich jak: rodzina, bezinteresowna pomoc, poświęcenie. 5. Wprowadzenie dzieci w zagadnienie pluralistycznego społeczeństwa, uczenie tolerancji wobec przekonań innych oraz wzbudzanie dumy z własnego kościoła. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie w poznawaniu Boga na przykładach Ezdrasza, Nehemiasza, Ezechiela. 2. Pomoc w nawiązywaniu osobistych relacji z Bogiem na bazie wybranych Psalmów 3. Uświadamianie obecności i roli Ducha Świętego w życiu Bożego dziecka i pomoc uczniom w realizowaniu podjętych decyzji podporządkowania się kierownictwu Ducha Świętego. 4. Wskazanie na sposoby dzielenia się własną wiarą z innymi i pomoc w składaniu świadectwa. 5. Prowadzenie w kierunku właściwego zrozumienia cierpienia i doświadczeń oraz roli Boga w tym zakresie. 6. Zapoznanie dzieci z historią i tradycją chrztu świętego oraz wyjaśnienie po co chrześcijanie przystępują do chrztu. 7. Motywowanie i wsparcie w realizacji nowego

DZ. PR.	ZAKRES TREŚCI					
	KLASA IV	ŹRÓDŁO	KLASA V	ŹRÓDŁO	KLASA VI	ŹRÓDŁO
I.	Bóg w Trójcy Jedyny					
	<p>a) Bog jest:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bóg jest suwerenny • Bóg jest godny zaufania • Bóg jest jedynym prawdziwym Bogiem • Bóg jest wszechmocny • Bóg jest miłosierny i łaskawy • Bóg jest Bogiem pokoju <p>b) Bóg działa:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bóg nagradza wierność • Bóg brzydzi się czarami i magią • Bóg zawiera przymierze z człowiekiem • Bóg udziela mądrości • Bóg ustanawia swoje Królestwo między ludźmi • Jezus wstawia się za wierzącymi przed Bogiem • Bóg kocha człowieka i poświęca za niego swojego Syna • Bóg zbawia człowieka w Chrystusie 	<p>II Sam. I Król I Król I Król, II Kron. Mat Łuk</p> <p>I Sam. I Sam. II Sam. I Król. Łuk. Mat. Łuk. Hr Mat Łuk.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bóg realizuje swoje plany • Bóg jest Święty • Boże Słowo jest prawdziwe, pewne i wieczne • Bóg Sędzia • Jezus jest odwiecznym Bogiem • Jezus jest zmartwychwstaniem i życiem • Bóg przebacza grzechy • Bóg zna przyszłość • Bóg napomina i daje szansę • Duch Święty wnosi dar życia do każdego, kto wierzy w Jezusa • Jezus powróci na ziemię po swój kościół • Jezus zaspakaja głód fizyczny i duchowy • Jezus nie potępia 	<p>II Król. Izaj. Jer. Dan. Jan Jan II Król. Dan Jer. Jan Jan Jan Jan</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Bóg realizuje swoje plany jak chce i przez kogo chce • Bóg jest godny chwały • Bóg przebacza pokutującym • Bóg objawia się swojemu stworzeniu • Duch Święty zstępuje • Duch Święty nie zna kompromisów ze złem • Jezus daje nowe życie • Jezus rozdziela Dary Duchowe każdemu, jak chce 	<p>Ezd, Iz. Psalmy Psalmy Ezech. Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap. I Kor.</p>
II.	Usprawiedliwienie z łaski przez wiarę i osobista relacja z Bogiem					
	<ul style="list-style-type: none"> • Manifestowanie wiary i miłości do Boga • Pokuta i wyznawanie grzechów • Bóg na pierwszym miejscu – świadomy wybór • Stała gotowość na powtórne przyjście Jezusa • Życie z Jezusem wymaga wyrzeczeń • Wiara w Jezusa czyni cuda 	<p>II Sam. II Sam. I Król.; Mat. Mar. Łuk. Mat. Mar. Mat. Mat.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Poszukiwanie odpowiedzi u Boga • Ci, którzy wzgardzili Bogiem • Ci, którzy zaufali Bogu • Modlitwa-przywilej rozmowy z Bogiem • Oddanie i cześć Jezusowi • Przyjmowanie powołania do służby • Jezus poświęca siebie aby umożliwić relacje człowieka z Bogiem 	<p>II Król. II Król. II Król. Dan. Mat. Mk. Jn. Jan Jn</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pokuta-upamiętanie-zbawienie • Człowiek modlitwy • Obietnica wysłuchania modlitwy • Bóg prowadzi w służbie, jest wierny • W Jezusie bezwarunkowy dostęp do Boga • Życie w mocy Ducha Świętego 	<p>Jonasz Estery Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Wiara w Jezusa przejawia się w uczynkach • Bóg spotyka się z człowiekiem w Jego świątyni (ciało i budynek) 	Mat. Mat. Łuk.				
III.	Poznanie siebie i kształtowanie na wzór Chrystusa					
	<ul style="list-style-type: none"> • Moc Boża objawiona w słabości człowieka • Wartość człowieka jest w Bogu, nie zależy od opinii drugiej osoby • Bóg wyposaża człowieka w szczególne dary i zdolności 	I Król Łuk. Łuk.	<ul style="list-style-type: none"> • Życie w rodzinie jest Bożym zamysłem • Bóg może pomóc w nauce • Bóg stworzył i wyposażył człowieka zdolnego do bliskich relacji i pragnie ich. • Świadomość, kim jest człowiek przed Bogiem 	II Król. Dan. Jan 17 Mat.	<ul style="list-style-type: none"> • Wola Boża wobec małżeństwa • Bóg odnawia życie człowieka, czyni je wartościowym i wiecznym • Człowiek wobec cierpienia • Bóg zainteresowany życiem człowieka • Duch Boży w człowieku • Zastanawianie się nad powołaniem i celem życia 	Ezech. Ezech. Job Psalmy Jan, Dz.Ap. Dz.Ap.
	<ul style="list-style-type: none"> • Walka z nienawiścią do bliźniego • Nieoddawanie złem za zło • Człowiek Boży okazuje dobroć • Boże dziecko nie buntuje się wobec rodziców • Słuchanie i wykonywanie Bożych poleceń 	I Sam. I Sam. II Sam. II Sam. Łuk. Mat.	<ul style="list-style-type: none"> • Przyjmowanie wzorców od Bożych bohaterów • Nieuczestniczenie w cudzych grzechach • Odwaga w reprezentowaniu Boga na ziemi • Zaparcie się siebie, naśladowanie Jezusa • Wartość wypowiedzianych słów • Dążenie do świętości - Postawa wobec „nieprzyjaciół” 	II Król. II Król. II Król.; Dan. Łuk. Mat. Mat.	<ul style="list-style-type: none"> • Poddanie się Bogu i posłuszeństwo • Odwaga w obronie wiary • Postawa wobec okultyzmu • Dawanie dobrego przykładu • Być światłem • Czytanie Słowa Bożego i wprowadzanie w czyn 	Estery Estery Dz.Ap. Nehem. Dz.Ap. Ezdrasza
IV.	Relacje z drugim człowiekiem					
	<ul style="list-style-type: none"> • Zazdrość i jej konsekwencje • Przyjaźń gotowa do wyrzeczeń • Wrażliwość na potrzeby innych jest dowodem wdzięczność Bogu • Nierówne jarzmo, kompromisy z niewierzącymi. • Przebaczenie sobie nawzajem, 	I Sam. I Sam. II Sam. I Sam. I Król. Mat.	<ul style="list-style-type: none"> • Gościnność i bezinteresowna pomoc • Usługiwanie bliźniemu • Okazywanie miłosierdzia • Gniew i nieprzyjemne myśli 	II Król. Jan(Łk,Mt, Mr) Mat. Mat.	<ul style="list-style-type: none"> • Postawa wobec cierpiących • Wspieranie w potrzebie • Głoszenie Ewangelii zgubionym • Narażenie na prześladowania • Powinność chrześcijanina 	Joba Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap. Dz.Ap.

V.	Miejsce w Kościele					
	<ul style="list-style-type: none"> • Świątynia – miejsce przybywania Boga na ziemi • Kościół – służba i wspólne uwielbianie Boga 	I Król. II Kor. I Król.	<ul style="list-style-type: none"> • Odpowiedzialność za swój kościół • Uczestniczenie w nabożeństwie i osobista relacja z Bogiem • Postawa wobec prześladowań i kpin 	II Król. II Król. Mat	<ul style="list-style-type: none"> • Chrzest-manifestacja wiary i widoczny znak przystąpienia do Bożej rodziny • Nowe prawo dla kościoła – prawo miłości 	Dz.Ap. Filemona

ZAMIERZONE OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ		
KLASA IV	KLASA V	KLASA VI
<ol style="list-style-type: none"> 1. Uczeń zna dzieje Narodu Wybranego od czasów Dawida do króla Achaba. 2. Wzoruje się na postawie Dawida, by być dzieckiem w którym Bóg ma upodobanie. 3. Ufa Jezusowi – Zbawicielowi, Opiekunowi, Pomocnikowi. Królowi. 4. Rozumie istnienie Bożego Królestwa na ziemi i przyczynia się do jego pomnażania wykorzystując swoje dary i zdolności. 5. Chętnie uczestniczy w życiu Zboru 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uczeń zna przyczyny upadku i niewoli Izraela; dostrzega związek pomiędzy dotrzymywaniem warunków przymierza a błogosławieństwem Boga. 2. Zna dzieje Daniela w Babilonie i biorąc przykład z jego bezkompromisowej postawy, przejawia poczucie dumy z przynależności do Jezusa i Jego Kościoła. 3. Posiada przekonanie, że Jezus jest Panem życia i śmierci, ma świadomość, że do Niego należy. 4. Zna główne prawdy Kazania na Górze i dąży do naśladowania Chrystusa 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uczeń zna prorocтва dotyczące niewoli babilońskiej i powrotu z niewoli, podaje sposoby ich wypełnienia się. 2. Chwali i uwielbia Boga własną modlitwą i życiem. 3. Rozumie Boży zamysł małżeństwa i rodziny. 4. Zna obietnice związane z Duchem Świętym oraz Jego związek z powstaniem pierwszego Kościoła 5. Rozumie pojęcie chrztu, podporządkowuje swoje życie Duchowi Świętemu. 6. Czerpie radość z przebywania wśród wierzących i ma prognienie służby.